

Historia sołectw Gminy Garbatka Letnisko

Historia sołectw Gminy Garbatka Letnisko

1. GARBATKA — (Garbathka —1470-80, 1581).

Wieś najprawdopodobniej powstała w miejscu wczesnośredniowiecznych karczowisk Puszczy Kozienickiej tuż przy rozwidleniu traktów między kasztelańskimi grodami w Radomiu, Zwoleniu i Sieciechowie. Rozwidlenie to znajdowało się w pobliżu charakterystycznych wzniesień mających kształt garbów — stąd nazwa miejsca — „Garbatka”. Dokładna data powstania i lokacji wsi nie jest znana. Jedno jest pewne na przełomie XIII i XIV wieku wieś już istniała, podobnie jak należąca do klasztoru sieciechowskiego wieś Rembertów, które należały do istniejącej od połowy XIII wieku parafii p.w. **św. Stanisława BM w Oleksowie** (pierwsza wzmianka w spisie Świętopietrza w pod rokiem 1325), ale wraz z innymi wioskami: Policzną Kozienicami, Jedlnią i Gródkiem płaciła dziesięcinę opatom klasztoru benedyktyńskiego w Sieciechowie. Fakt ten potwierdza Jan Długosz w swoim Liber Beneficiorum (1470-80). Wieś należała do Śliżów z Czarnolasu herbu Awdaniec (Abdank), ale jakieś dobra we wsi miał również właściciel Oleksowa — Stanisław Gniewosz herbu Zgraja, syn Jana Gniewosza herbu Rawa.

Do roku 1488 właścicielem dóbr (w tym Garbatki był jeden z braci — Piotr Śliż). Dwa lata później znów dochodzi do rozgraniczenia dóbr klasztornych i dóbr sukcesora Piotra Śliża i jego syna Andrzeja. Z niewiadomych przyczyn Andrzej nie przejął ojcowizny, gdyż w Policznie i w Garbatce do roku 1497 jako właściciele (prawdopodobnie bezprawnie) występują Podlodowscy. W roku 1498 proces przed sądem ziemskim radomskim wygrywają jednak Śliżowie i z wszelkich roszczeń, między innymi do Garbatki, rezygnuje wojewoda sandomierski i starosta lubelski — Mikołaj z Ostrowa. Na przełomie XV i XVI wieku Andrzej Śliż darowuje część Garbatki swojej siostrze Barbarze, przyszłej żonie Jana Kochanowskiego — dziada poety o tym samym imieniu.

Jedno jest pewne, Śliżowie w tym czasie nie władali już całą Garbatką, gdyż wiadomo, że funkcjonował tam młyn należący do klasztoru, który w roku 1505 uważany był już za stary. Przed rokiem 1507 Andrzej Śliż zastawił za 90 grzywien swoją część Garbatkę i Zawadę — Janowi Kochanowskiemu i wydzierzawia górnikowi (rudnikowi) Stanisławowi z Gródka, który eksploatuje tam darniowe rudy żelaza, jakąś kolejną część gruntów w Garbatce. W roku 1513 Barbara Kochanowska — siostra Andrzeja Śliża, zrzeka się na rzecz swoich 6 synów, praw do swych dóbr dziedzicznych, w tym do swojej części Garbatki. Pomimo to Kochanowscy, aż do śmierci Barbary nie dzielą się wsiami i żyją we wspólnocie majątkowej. W następnym roku Barbara, wdowa po wspomnianym wyżej górniku z Gródka — Stanisławie, zwraca Śliżom dobra w Garbatce w zamian za pozwolenie wybudowania na nich karczmy. W roku 1515 Andrzej Śliż pozwala na wykupienie Ziółkowskim zastawionej Janowi Kochanowskiemu części Garbatki. Około roku 1518 umiera Barbara ze Śliżów Kochanowska, a jej synowie dokonują podziału majątku. Garbatka, ma przypaść najmłodszemu z braci Kochanowskich — Dobiesławowi, z powodu jego niepełnoletności pozostaje jednak zapewne pod wspólnym zarządem starszych braci Kochanowskich. Wraz ze śmiercią Barbary większość Garbatki ostatecznie przechodzi z rąk Śliżów do Kochanowskich herbu Korwin. Około 1525 roku pełnoletni już Dobiesław Kochanowski przejmuje swoją część dóbr, w tym większość Garbatki. W latach 1527-33 — Dobiesław Kochanowski zamienia swoją część Garbatki, na wieś Ciszycę należącą do klasztoru sieciechowskiego. W ten sposób kończy się trzydziestoletni epizod Kochanowskich w historii Garbatki.

W roku 1541 kmieć Sylwester zwany Lasota sprzedaje swój łąn dziedziczny w Garbatce klasztorowi. Do roku 1547 opat sieciechowski — Szczęsny Ragowski odkupił pozostałe drobne części Garbatki od pozostałych tu jeszcze właścicieli, m.in. od niejakiego Strzałkowskiego, który dzierżył ziemię po jakimś Żółkowskim.

Po przejęciu przez klasztor od Kochanowskich rozległego, zalesionego obszaru o wspólnej nazwie Garbatka, rozpoczęła się akcja scalania z nieistniejącą obecnie wioską Rembertów. Proces scalania dóbr i wiosek trwał od 1569 do 1589 roku. Zbudowano wtedy nowy piętrowy dwór opacki oraz zabudowania folwarczne, młyn i cegielnię oraz założono stawy rybne. Gdzieś około 1585 roku w miejscowym dworze, opat sieciechowski Józef Wereszczyński (późniejszy biskup kijowski) napisał słynny traktat o świętości związku małżeńskiego. Już w roku 1589 klasztorne dobra w Garbatce zostały wydzierżawione niejakemu Świeżowskiemu.

Nieco więcej informacji o tych terenach przynosi rejestr poborowy podatku podymnego woj. sandomierskiego z lat 1569–78, który w parafii oleksowskiej wymienia oprócz Garbatki, także Bierdziecką Wólkę (zapewne późniejszy Bąkowiec).

Do początków XVII wieku na terenie gminy Garbatki można odnotować zaledwie kilka rodów szlacheckich. Protoplaści licznych tu przodków Kochanowskich posługiwali się raz herbem Korwin, a innym razem herbem Ślepowron.

W roku 1598 roku Garbatka zostaje włączona do nowo powstałej parafii filialnej Oleksowa w **Gródku**, gdzie pozostawała do lat 30. XX wieku. Kościół parafialny przyjął wezwanie **Świętej Trójcy**. Ten kamiennie-ceglany kościół wzniesiono w latach 1593-95 w stylu renesansowym z fundacji Anny z Mysłowskich Kochanowskiej i jej męża — Andrzeja Kochanowskiego, stryjecznego brata poety. Konsekracji kościoła dokonał w 1598 roku kardynał Jerzy Radziwiłł — biskup krakowski.

Od 1598 do 1603 roku opat klasztoru sieciechowskiego procesował się ze wspomnianym wyżej dzierżawcą Garbatki — Świeżowskim o nie wywiązanie się z umowy dzierżawy. Opat najprawdopodobniej proces wygrał, gdyż w roku 1611 jego następca ponownie wydzierżawił wieś. Spis poborowy z roku 1615 wymienia w Garbatce 1 ½ łąna kmiecego, folwark na kilku łąnach, piętrowy dwór, cegielnia i młyn.

W roku 1628 dziesięcina z wydzierżawionych klasztornych dóbr Garbatki przechodzi w posiadanie psalterzystów katedry krakowskiej, do tego czasu należała do tzw. dóbr stołowych każdorazowego biskupa krakowskiego.

W czasie „potopu” szwedzkiego i najazdu wojsk siedmiogrodzko-kozackich ks. Jerzego Rakoczego w latach 1656-67, klasztorne dobra garbackie uległy znacznemu zniszczeniu i spustoszeniu. Zaludnienie spadło o ponad 50%.

W czasie wojen północnych, bo roku 1714 w Garbatce przez kilka tygodni stacjonowały saskie wojska królewskie pod komendą gen. Banitza. Czterdzieści lat później (w 1754 roku) na dwór i folwark klasztorny najechał zbrojnie Jacek Rudnicki ze swoją kompanią.

Klasztor sieciechowski za pośrednictwem swoich zarządców lub dzierżawców, wzorcowo zarządzał dobrami Garbackimi, w których funkcjonował: browar, gorzelnia, kilka młynów (m.in. w Molendach), stadnina koni i fabryka powozów. Tu znajdowała się też pierwsza w Polsce szkoła drzew. Jak widać wieś się rozwijała, gdyż w roku 1787 liczyła ona 359 mieszkańców. Po miasteczkach: Sieciechów i Gniewoszów oraz wsi Świącica była to największa wieś w okolicy

W latach 1795 — 1809 tereny obecnej gminy Garbatka Letnisko wchodziły w skład Galicji Zachodniej, jak nazwały te ziemie władze austriackie po III rozbiórce Polski. W latach 1809-13 rejon

Garbatki wchodził w skład departamentu radomskiego Księstwa Warszawskiego, a w latach 1815-66 w skład województwa radomskiego w ramach Królestwa Polskiego (do 1831 roku — „quasi” niezależnego), a następnie w ramach Priwiślańskiego Kraju (po uwłaszczeniach z 1864 roku) do guberni radomskiej, powiatu radomskiego i gminy Policzna.

Po kasacie przez Rząd Narodowy Królestwa Polskiego w latach 1818-19 większości klasztorów i ich dóbr (w tym klasztoru sieciechowskiego), dobra Garbackie włączone zostają do tzw. dóbr rządowych zarządzanych przez kolejnych rządców. W 1827 roku, czyli przed wybuchem powstania listopadowego Garbatka składała się z 61 dymów i liczyła 461 mieszkańców.

Po roku 1838 dzierżawcą dóbr rządowych Garbatki został August Wilkowski (1805-52), patriota-spiskowiec, późniejszy wybitny pisarz-humorysta, redaktor warszawskiego pisma „Dzwon Literacki”. Wraz z Augustem mieszkała w Warszawie i Garbatce jego żona Paulina, znana wówczas powieściopisarka i pamiętnikarka. August Wilkowski za działalność konspiracyjną został wydalony przez władze carskie w roku 1850.

Za rządów Wilkońskich i z ich inicjatywy, przed rokiem 1850 dochodzi do translokacji wsi Garbatka z rejonu potoku Gródeckiego. Nową wieś wytyczono i zbudowano w formie „ulicówki” kilka kilometrów na północ w miejscu obecnej Garbatki Długiej. Zaś początki obecnej Garbatki Letniska sięgają lat po roku 1864, czyli uwłaszczeniu chłopów w Królestwie Polskim. Jednocześnie Garbatka włączona zostaje do wielowioskowej gminy w Policznie, która weszła w skład powiatu kozienickiego. Ten stan utrzymał się do roku 1954.

1865-1954 - Garbatka wchodzi w skład gminy Policzna.

W roku 1881 wieś składała się z 101 gospodarstw i liczyła 715 mieszkańców. Był tu także folwark i posiadłość poduchowna tzw. majorat rządowy obejmujący 495 mórg. Chłopi gospodarowali w tym czasie na 2105 morgach.

W odróżnieniu od wsi Policzna znaczenie Garbatki niepomniernie wzrosło po przeprowadzeniu w roku 1885 przez jej teren i Bąkowieca strategicznej linii kolejowej z Radomia przez Dęblin do Lublina zwanej Iwanogrodzko-Dąbrowską, którą później nabył rząd rosyjski i nazwał Nadwiślańską.

Dogodne położenie przy tej linii kolejowej oraz położenie w niewielkiej odległości zarówno od Radomia, jak i twierdzy, a także doskonały puszczański mikroklimat, spowodowały, że chętnie wypoczywali w Garbatce carscy inżynierowie i oficerowie, jak i polscy urzędnicy oraz bogaci mieszczenie z pobliskiego Radomia. Jednak inicjatorem założenia letniska w Garbatce był Grek Jani. W roku 1905 Garbatka liczyła już 831 mieszkańców. Na terenie letniska powstały liczne drewniane zabudowania mieszkalne o charakterze letniskowo-willowym. Dzięki temu w 1921 roku Garbatka osiągnęła liczbę 1739 mieszkańców, a tuż przed II wojną światową było ich już prawie 4 tys. W tym czasie powstała niezbędna infrastruktura, m.in. dworzec kolejowy wraz z zapleczem technicznym, poczta, ośrodek zdrowia, nadleśnictwo, tartaki, przetwórnia żywicy (destylarnia), zakłady usługowe, sklepy, komisariat policji, straż pożarna, a w latach 1926-1929 wzniesiono w Garbatce prowizoryczny kościół, który w roku 1932 erygowano jako parafialny p.w. Nawiedzenia N.M.P. Do parafii należały oprócz Garbatki Letniska i Garbatki Podlas również Molendy, a później także Garbatka Długa i Ponikwa. Pierwszym proboszczem został ks. Wincenty Wojtaśkiewicz.

Do roku 1954 Garbatka należała jeszcze do gminy w Policznie. W latach 1954-1973 Garbatka Letnisko należała do powiatu kozienickiego i była siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej, a od 1 stycznia 1973 roku — stolicą gminy o tej samej nazwie.

W roku 1995 władze kościelne umieściły w Garbatce siedzibę dekanatu. Do dekanatu należy w

chwili obecnej 12 parafii: Garbatka Letnisko, Opactwo, Sieciechów, Oleksów, Policzna, Gródek, Wysokie Koło, Gniewoszków, Zajezerze, Czarnolas, Wygoda, Bogucin.

2. ANIELIN (d. Anielówka) — Wieś powstała w 2 połowie XIX wieku miejscu osiedla robotników leśnych (tzw. bud) z inicjatywy właściciela dóbr w Policznie — Malachiasza Boguckiego, w skład których wchodził obszar obecnej wsi. Wieś nazwał od imienia swojej drugiej żony Anieli z Patków Boguckiej. Do chwili erygowania parafii w Bogucinie p.w. **św. Maksymiliana Kolbego**, wieś należała do parafii p.w. **św. Anny i św. Andrzeja**, a od 1894 roku p.w. **św. Stefana**. W roku 1885 wieś składała się z 30 obejść gospodarskich i liczyła 187 mieszkańców. Do majątku ziemskiego należało 576 mórg.

3. BĄKOWIEC — Wieś nosiła pierwotnie nazwę **Wólka Bierzdiecka** i przez stulecia należała do dóbr benedyktyńskiego klasztoru w Sieciechowie. Należała do parafii **św. Stanisława BM w Oleksowie**, a później do parafii p.w. **św. Wawrzyńca w Sieciechowie**. Po kasacji zakonu w 1819 roku dobra klasztorne włączono do dóbr rządowych i wydzierżawiono. W roku 1827 wieś składała się z 28 dymów i liczyła 266 mieszkańców. Po roku 1867 majątek rządowy rozparcelowano wśród miejscowych chłopów. W końcu lat 60. XIX wieku w Bąkowcu ustanowiono siedzibę gminy. Impuls do rozwoju wsi Bąkowiec nastąpił po roku 1885 po wybudowaniu Iwanogrodzko-Dąbrowskiej Linii Kolejowej, a zwłaszcza strategicznego węzła kolejowego na przedpolu iwanogrodzkiej (dęblińskiej) twierdzy.

4. BOGUCIN (wraz z przysiółkami **Babki i Żytkowice**) — Wieś powstała w połowie XIX wieku miejscu osiedla robotników leśnych (tzw. bud), z inicjatywy właściciela dóbr w Policznie — Malachiasza Boguckiego, w skład których wchodził obszar obecnej wsi. Nazwa wsi pochodzi od nazwiska Bogucki. Do chwili erygowania parafii w Bogucinie p.w. **św. Maksymiliana Kolbego**, wieś należała do parafii p.w. **św. Anny i św. Andrzeja**, a od 1894 roku p.w. **św. Stefana w Policznie**. W roku 1880 wieś składała się z 39 obejść gospodarskich i liczyła 308 mieszkańców i wchodziła w skład gminy Policzna. Lasy należały do majątku w Policznie, a grunty orne — 722 mórg do włościan.

5. BRZUSTÓW (d. osada **Brzustówka**) — Wieś powstała w 2 połowie XIX wieku miejscu osiedla robotników leśnych (tzw. bud) o nazwie **Babie Góry** z inicjatywy właściciela dóbr w Policznie — Malachiasza Boguckiego, w skład których wchodził obszar obecnej wsi. Do chwili erygowania parafii w Bogucinie p.w. **św. Maksymiliana Kolbego**, wieś należała do parafii p.w. **św. Anny i św. Andrzeja**, a od 1894 roku p.w. **św. Stefana**. W roku 1885 wieś składała się z 29 obejść gospodarskich i liczyła 169 mieszkańców. na 124 morgach. Do majątku ziemskiego należało 469 mórg.

6. GARBATKA DŁUGA — Wieś powstała 1 połowie XIX wieku w wyniku parcelacji rządowego folwarku i majątku ziemskiego Garbatka za czasów dzierżawy Augusta Wilkowskiego.

7. GARBATKA DZIEWIĄTKA — Wieś powstała na przełomie XIX i XX wieku w wyniku parcelacji

rządowego folwarku i majątku ziemskiego Garbatka.

8. GARBATKA NOWA — Wieś powstała na przełomie XIX i XX wieku w wyniku parcelacji rządowego folwarku i majątku ziemskiego Garbatka.

9. GARBATKA ZBYCZYN — Wieś powstała na przełomie XIX i XX wieku w wyniku parcelacji rządowego, poduchownego folwarku i majątku ziemskiego „Zbyczyn”.

10. MOLENDY — (Molendy — XIX w.). Od wczesnego średniowiecza na śródleśnych polanach znajdowały się dwie niewielkie osady: drwali — Krępcy oraz nad strumieniami: bezimienna osada młynarska należały one do dóbr klasztoru sieciechowskiego. W roku 1595 ówczesny opat ks. Józef Wereszczyński nadał tę osadę słynnemu renesansowemu poecie Stanisławowi Klonowicowi (1545-1602), który na cześć swojego dobroczyńcy nazwał Wólką Józefowską. W roku 1606 rodzina Klonowica zwróciła wieś (osadę) klasztorowi. W 2 połowie XVIII wieku z inicjatywy klasztoru doszło do połączenia obu niewielkich osad w jedną wieś Molendy. Nazwa wsi wywodzi się od łacińskiego słowa molendium = młyn, gdyż do 3 ćwierci XIX wieku była to głównie śródleśna młynarska, w której funkcjonowało jednocześnie aż 3-5 młynów oraz tartak.

W roku 1827 osada składała się z 10 dymów i liczyła 149 mieszkańców. Należała do parafii **św. Wawrzyńca** w **Sieciechowie**. Po roku 1867 wieś została włączona do parafii w **Brzeźnicy**. W roku 1880 wieś składała się z już 22 obejść gospodarskich i liczyła 177 mieszkańców, którzy gospodarowali na 458 morgach. Do dóbr rządowych z ośrodkiem w Kozienicach należało w tym czasie 2749 mórg lasu.

11. PONIKWA — Wieś powstała w 2 połowie XIX wieku miejscu osiedla robotników leśnych (tzw. bud) z inicjatywy właściciela dóbr w Policznie — Malachiasza Boguckiego, w skład których wchodził obszar obecnej wsi. Do chwili erygowania parafii w Bogucinie p.w. **św. Maksymiliana Kolbego**, wieś należała do parafii p.w. **św. Anny** i **św. Andrzeja**, a od 1894 roku p.w. **św. Stefana w Policznie**. W roku 1880 wieś składała się z 24 obejść gospodarskich i liczyła 88 mieszkańców i wchodziła w skład gminy Policzna. 585 mórg gruntów należało do majątku w Policznie.